

MODERNIZAREA BUCUREȘTILOR ÎN SECOLUL AL XIX-LEA

acad. Dan Berindei

În veacul al XIX-lea a avut loc cel de-al III-lea miracol produs în istoria românilor, după cel dintâi - formarea și rezistența lor ca popor romanic la marginea Europei, departe de celelalte popoare romanice și cel de-al doilea - compromisul realizat în relația cu puternicul Imperiu otoman, datorită căruia și-au păstrat statalitatea, o existență autonomă și credința. Acest al III-lea miracol l-a constituit strângerea românilor într-o singură entitate statală, modernizarea și neatârnamarea, totul dobândit în condițiile neprielnice ale dominației zonei de trei mari imperii. Bucureștii au reprezentat centrul acestui proces istoric.

În secolul al XVIII-lea și la începutul celui de-al XIX-lea, în plină perioadă fanariotă, care a însemnat și o orientalizare a orașului, Bucureștii se afirmă ca cel mai mare centru din zona creștină europeană dominată de sultani. Era locul unde își puteau găsi adăpost creștinii sud-dunăreni supuși nemijlocit stăpânirii otomane și în care mulți dintre ei și-au dobândit stări materiale prospere. „Din frunte, ca din răsărit, scria în acea vreme grecul Chesarie Daponte, apar străluciții București, auriții București, dulcii București, mândrul și prea însemnatul și prea slăvitul tron al domnilor”.¹

Secolul al XIX-lea a fost veacul marilor schimbări, cel al trezirii naționale, dar și al modernizării. În privința orașului și mai ales a centrului său, se depuseseră silințe pentru o sistematizare a sa. În ultimele decenii ale domniilor fanariote, s-au amenajat piețe în oraș „deschise pentru obștescul, folos și trebuința politiei”², pentru înlesnirea circulației și pentru apărarea orașului de incendii. În 1814 se înregistrează și începuturile iluminatului public pe Podul Mogoșoaiei, din șapte în șapte case³.

Când Vladimirescu deschide cu sabia poarta viitorului, Bucureștii se află în centrul acțiunii, iar în etapa domniilor pământene restatornicite, încep a se vădi semnele modernizării urbane. Cea dintâi grijă este acordată marilor căi de circulație,

1. Scrisoarea lui Chesarie Daponte către C. Dudescu („Biserica Ortodoxă Română”, XVIII (1894 -1895), p. 858).

2. A. V. Urechia, *Istoria românilor*, București, vol. VIII, p. 681.

3. *Ibidem*, vol. X A, p. 716.

podurilor, care se pavează „cu piatra cea mai tare aflată în munții Țării Românești”⁴, în locul podinelor. „Cu pușin înainte de 1828, scria martorul francez Béchamp, nu mai era trebuință de a avea felinar spre a eși seara din casă... Da, sub Grigore Ghica se respira, se trăia într-o viață nouă, barbaria se retrăgea, aspirându-se din ce în ce la un viitor mai bun,”⁵.

Încep să fie construite și noi edificii, chiar din timpul domniei pământene a lui Grigore Ghica și mai ales în perioada regulamentară; se reconstruiește vechiul spital Colțea și se deschide noul spital Brâncovenesc cu instrumente chirurgicale de la casa Charrière din Paris, spital care ajunge să număre în 1861 200 de paturi.⁶ La Colentina se ridică, în anii 20 ai veacului, palatul lui Grigore Ghica, mai apoi casa lui Dinicu Golescu de de pe podul Mogoșoaiei este transformată în „palat de țeremoni”.⁷ În perioada regulamentară se vor construi și cazărmi.

În primăvara anului 1830, generalul Kiseleff constituie o comisie „pentru înfrumusețarea și îndreptarea politiei”, din care fac parte mari boieri, dar și ingineri, „arhitectoni” și medici.⁸ Se fac proiecte, dar se și adoptă unele măsuri pentru salubritatea orașului, ba chiar se elaborează un plan pentru transformarea Dâmboviței în râu navigabil, iar un francez se oferă să concesioneze iluminatul străzilor „ca la Londra”.⁹ Printr-un *Regulament pentru starea sănătății și paza bunei orânduiei în politia Bucureștilor* se prevede: limitarea extinderii orașului, stabilirea unei rețele de străzi principale și lărgirea celor prea strâmte, degajarea Dâmboviței și îndreptarea malurilor, scurgerea bălților, stabilirea de piețe, plasarea exterioară a cimitirelor, iluminarea și promenadele, de asemenea construirea a cinci mari canale de scurgere, unele boltite, a 50 de cișmele, a unui teatru și a unei grădini publice.¹⁰ Se aliniază clădiri, se nivelează străzi, se închid ulițe și ulicioare „netrebnice”. Paradoxal, marele incendiu din 1847 va ajuta la opera de sistematizare și modernizare a orașului.

La capătul domniei lui Bibescu fințau în București printre edificiile publice: Curtea administrativă, Curtea de Justiție, Statul major, Casa Sfatului orașenesc, Colegiul Sf.Sava, Cazarma de infanterie, Cazarma de cavalerie, ca și palatele Ghica și Știrbei, ori clădiri impozante cum erau casele Meitani, Oteteleşeanu, Lenș etc.¹¹ Din 1846 au fost pornite și lucrările de construire a Teatrului Național, care va fi

4. Nestor Urechia, *Primele pavele de piatră în București*, în “Propilee literare”, II(1927), p. 23-24

5. Apud C. Moisiu, *Bucureștii vechi. Schiță istorică și urbanistică*, București, 1932, p.37.

6. Dan Berindei, *Orașul București reședință și capitală a Țării Românești (1459-1862)* București, 1963, p. 243.

7. *Ibidem*, p. 244.

8. *Ibidem*, p. 236.

9. *Ibidem*, p. 237.

10. *Ibidem*.

11. Victor Papacostea, *Un observator prusian în Țările Române acum un veac*, București, 1942, p. 71-72.

încheiat și inaugurat sub Știrbei în 1852.

O comisie de înfrumusețare va lucra și în timpul domniei lui Barbu Știrbei și comisii similare acesteia și celei din anii '30 activează în oraș începând din 1859. De data aceasta s-a luat în discuție formarea unui „bulevard interior” care să despartă orașul de „foburguri”, amenajarea unor artere late de 20 m, având menirea de a uni centrul cu barierele orașului, rectificarea Dâmboviței și construirea de cheiuri, refacerea pavajului cu piatră regulată, canalizarea străzilor.¹² Planurile depășesc cu mult realizările efective, dar schimbările sunt evidente. Circulația în oraș devine din nou lesnicioasă, transformări vizibile au loc în domeniul construcțiilor și a dotărilor edilitare. În 1860, ființau în București 16 283 clădiri din zid, față de 2184 clădiri din lemn și 4992 din chirpici.¹³ Cele de zid reprezentau jumătate din totalul clădirilor similare din Țara Românească (34 750)! De asemenea, în 1860 se întâlneau în București 58 de clădiri cu trei caturi și 1327 de clădiri cu două caturi¹⁴! Producția de cărămizi se intensifică și este controlată, impunându-se dimensiuni-tip ale acestor materiale de construcție de bază.

Treptat, rețeaua de străzi pavate se extinde, dar evident marele beneficiar rămâne centrul orașului. Din 1834 străzile capătă denumiri, punându-se plăci cu numele lor. Grădinile publice se adaugă grădinilor orașului: „Aleul” de la Mitropolie, grădina Filaret, cea de la Colentina Ghiculeștilor, grădina Kiseleff - Șoseaua și Cișmigiu. Desființarea morilor de pe Dâmbovița se realizează cu mare greutate și inundațiile pun în primejdie riveranii; inundațiile din 1864 și 1865 au marcat destinele orașului, problema se va rezolva în anii 80 când se realizează sistematizarea cursului râului. În mai 1846 s-a pus piatra fundamentală a lucrărilor de alimentare a Bucureștilor cu apă din Dâmbovița, prin conducte. Dar în 1859 erau alimentate 23 de fântâni publice și doar 13 case particulare.¹⁵ În 1861 se cerea ramificarea rețelei de apă, ceea ce s-a realizat treptat. Marile canale colectoare de scurgere se realizează și ele cu multă greutate. Iluminatul face progrese. În 1833 funcționau 280 de felinare, în 1855 erau 177 de felinare în funcțiune, iar din 1856 s-a introdus iluminarea cu „idrocarbură” - gaz lumpant.¹⁶ În 1859 se cerea dublarea numărului felinarelor ca să nu rămână doar „uliți privilegiați”.¹⁷

Din 1862 orașul București devine capitala statului național și în aceste condiții dezvoltarea i se accentuează, atât pe plan economic cât și edilitar. Sunt înființate diverse întreprinderi, din care nu lipsesc cele din domeniul metalurgic; de asemenea,

12. Dan Berindei, *op.cit.*, p. 240.

13. „Anale Statistice”, 1860, p. 124-125, 128-129.

14. *Ibidem*, p. 124-125.

15. Dan Berindei, *op.cit.*, p. 253.

16. *Ibidem*, p. 255-256.

17. *Ibidem*, p. 256.

se dezvoltă mari ateliere ale statului și îndeosebi ale armatei. În 1871, este inaugurată uzina de gaz aerian la Filaret. În 1872 este introdus tramvaiul cu cai, iar în 1869 și 1872 orașul este legat prin căi ferate de Giurgiu și Târgoviște, fiind dotat cu Gara Flaret și apoi Gara de Nord. După adoptarea legii de încurajare a industriei în 1887, se ajunge ca în oraș să ființeze în 1893 115 întreprinderi care beneficiau de prevederile acestei legi. Banca Națională este înființată în 1880 și în oraș se va dezvolta o rețea de instituții bancare.

Între 1880 și 1883 s-a rezolvat problema regularizării cursului Dâmboviței, procedându-se la rectificarea cursului și la adâncirea albiei, ca și la construirea unor poduri moderne. De asemenea, s-au deschis marile bulevarde din centru reorientate vest-est și nord-sud. Construindu-se uzinele electrice de la Grozăvești și apoi de la Filaret a putut fi extins iluminatul modern, electric, iar în 1894 tramvaiul electric pe linia Obor-Cotroceni. În 1890, a apărut telefonul.

O serie de edificii publice au fost ridicate în ultimele decenii ale secolului al XIX-lea și la începutul veacului următor – amintim dintre ele: Ministerul de Finanțe (astăzi Muzeul Colecțiilor), Banca Națională a României, Palatul Justiției, Monitorul Oficial (astăzi Arhivele Statului), Ministerul Instrucțiunii Publice, Palatul Poștelor (astăzi Muzeul de Istorie Națională), Facultatea de Medicină, Muzeul de Istorie Naturală, Institutul geologic, Palatul Casei de economii și consemnațiuni, Ministerul Agriculturii, Ministerul Lucrărilor Publice (astăzi Primăria generală a Capitalei). Edificiilor publice li s-au adăugat clădiri private. Amintim, printre altele: Palatul Cantacuzino, casa Crețulescu de pe Știrbei Vodă, casa Assan din Piața Alexandru Lahovari, casa Monteoru de pe Calea Victoriei.

În ansamblu, toate aceste construcții, adăugate celor existente de mai înainte, au contribuit ca orașul să dobândească aspectul de Mic Paris, denumire dată mai întâi de vizitatori străini. Denumirea se referea mai ales la partea centrală a orașului, înzestrată edilitar, cu edificii și construcții comparabile cu cele ale unor mari orașe apusene, beneficiind și de o rețea de magazine comparabile celor pariziene prin mărfurile pe care le desfăceau, dar ea avea în vedere și modul de viață al protipendadei bucureștene. Dacă mai avem în vedere și dezvoltarea vieții culturale, în care ființa o viață teatrală de înalt nivel, în orașul unde în 1864 se înființase Universitatea, iar doi ani mai târziu Academia Română, înțelegem și mai bine că denumirea își avea justificarea.

Oricum, între 1821 și sfârșitul veacului al XIX-lea procesul de modernizare a orașului, dar și cel de creștere – în 1831 circa 70 000 locuitori, inclusiv flotanții, în 1859-1860 121 754 de locuitori (45 % din populația urbană a acelei vremi din Țara Românească), iar 1903 289 184 de locuitori – a fost aproape uimitor. Orașul s-a transformat, s-a îmbogățit și mai ales s-a modernizat, în limitele epocii respective. Veacul al XX-lea avea să-i rezerve noi etape de creștere spectaculoasă și de dezvoltare, mai ales după ce avea să devină capitala unei Români cu hotare desăvârșite.

SUMMARY

The 19th century meant a crucial point in the life of the Romanians and their Capital. The modern Romanian era brought about the independence of the country, the territorial union, reforms that re-oriented the social, political, cultural life towards the values and models of Western Europe.